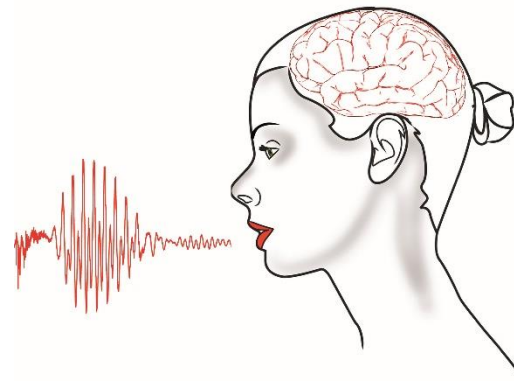

Výzkum poruch řeči u neurodegenerativních onemocnění

Jan Rusz

Řeč

“Když člověk poprvé vsadí do země sazeničku, chodí se na ni dívat třikrát denně.”

(Karel Čapek 1998)

Přečtení věty v nadpisu:

- ≈ 8 pohybů / sekundu
- řeč je koordinována pomocí přibližně 100 svalů
- **nejkomplexnější lidská motorická dovednost** (Duffy 2013)

Motorické poruchy řeči (dysartrie)

- extrémně sensitivní k onemocněním centrální nervové soustavy
- změny v řeči mohou být prvním nebo dokonce jediným projevem neurologického onemocnění
- rozpoznání typu jednotlivých poruch řeči nám může dát vodítko k postižené části mozku a tudíž ke správné diagnóze neurologického onemocnění
- kvantitativní marker, produkci řeči můžeme rozdělit až na 40 různých aspektů: hlasitost, intonace, plynulost, artikulace samohlásek atd.

Dysartrie

- konstelace specificky postižených řečových dimenzí důsledkem postižení nervového systému

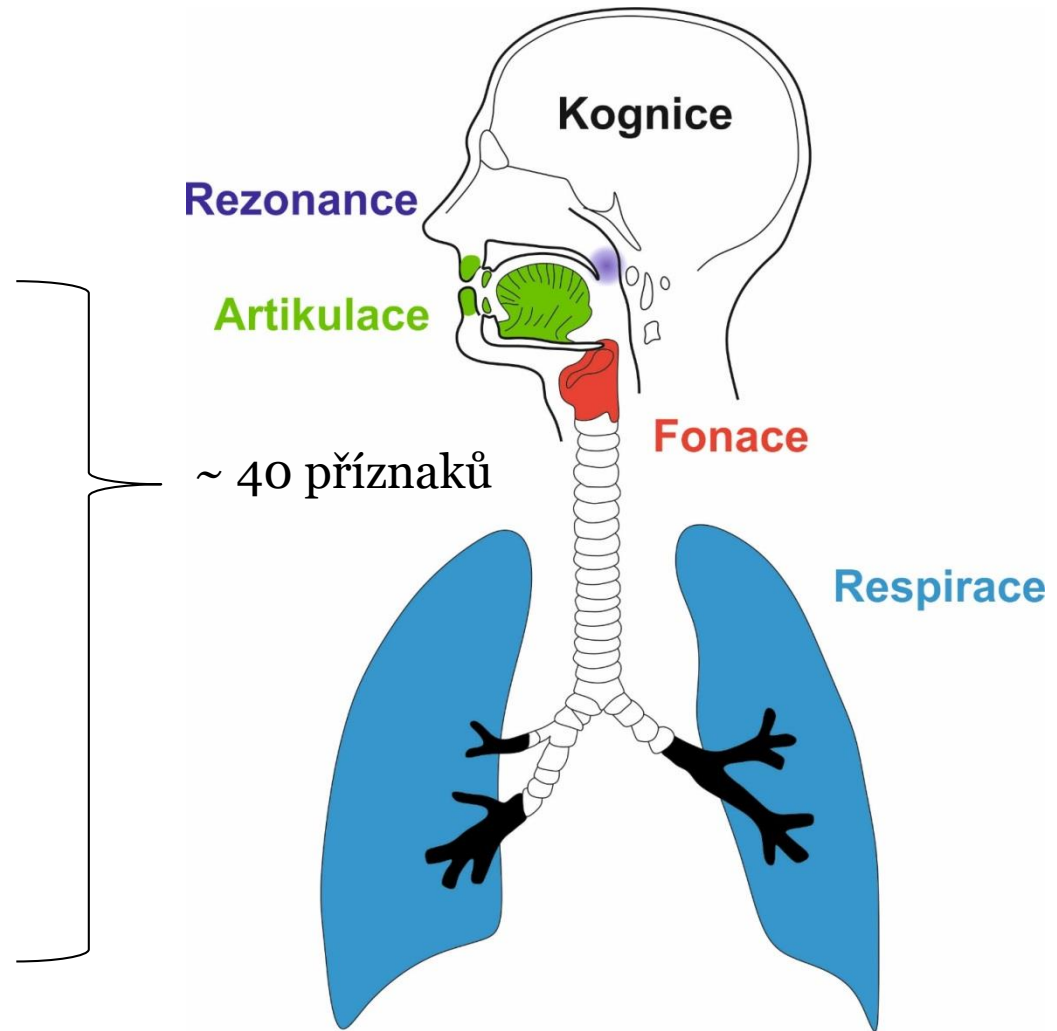
Základní subtypy dysartrie:

- **bulbární** (kraniální a spinální nervy): *amyotrofická laterální skleróza*
- **spastická** (pyramidová dráha): *cévní mozkové příhody*
- **ataktická** (mozeček): *Friedrichova ataxie, spinocerebelární ataxie*
- **hypokinetická** (basální ganglia, nigrostriatální): *Parkinsonova nemoc*
- **hyperkinetická** (basální ganglia, různé subtypy): *Huntingtonova nemoc*
- **porucha řeči se v rámci onemocnění rozvine u 90–100% pacientů s Parkinsonovou a Huntingtonovou nemocí**

Jak se řeč měří?

Rěčové úlohy:

- **Prodloužená fonace**
  - Hlávka /a/
  - Hlávka /i/
- **Opakování slabik**
  - Diadochokinetický test
  - Rytmičkéý test
- **Plynulá řeč**
  - Čtení textu
  - Monolog
  - Opakování slov / vět

Vyšetření řeči

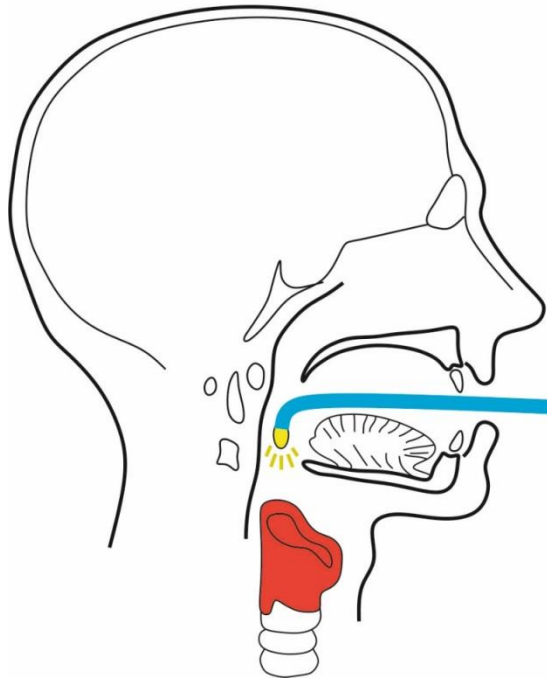
- **poslechová hodnocení** (gold standard)
- **akustické analýzy**
- **fyziologická měření**
  - videostroboskopie hlasivek
  - kinematická měření rtů, jazyka a čelisti
  - elektromyografie svalů zapojených při produkci řeči

Poslechová hodnocení řeči

- zachycují jednotlivé řečové subsystémy během specifických řečových úloh
- hodnocení v několika doménách (respirace, fonace, diadochokineze, artikulace, prosodie, srozumitelnost)
- **nevýhody:**
  - nepřesné (ordinální škály, např. 0-5)
  - subjektivní (potřeba více hodnotitelů, výrazně se mohou lišit mezi více hodnotiteli)
  - časově náročné
- **nevhodné k zachycení:**
  - mírných poruch řeči u brzkých stádií onemocnění
  - mírných změn v řeči (např. po terapii)
  - některých aspektů řeči maskovaných vyšší tíží dysartrie
  - některých poslechově nevnímatelných aspektů řeči

Videolaryngoskopie: jak vypadají hlasivky?

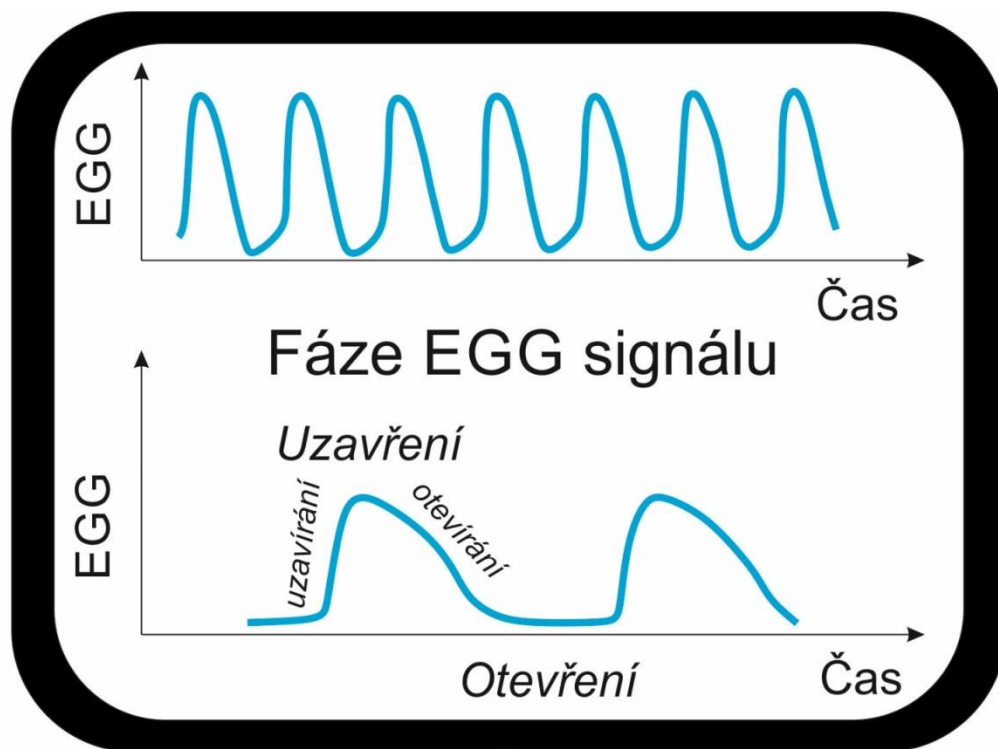
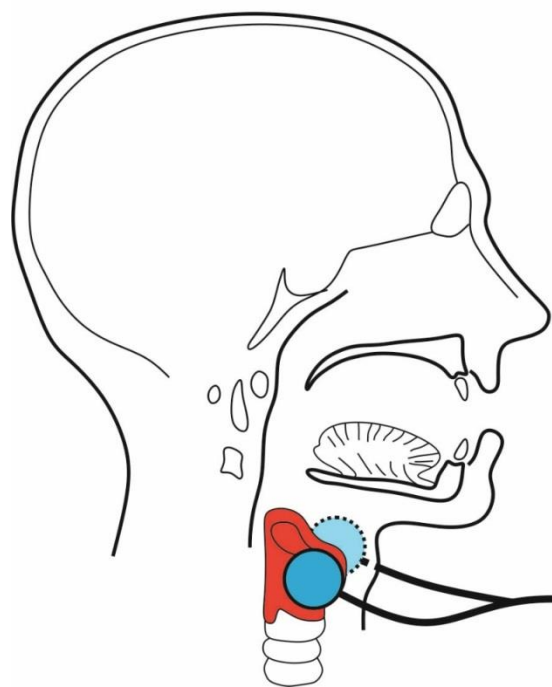

Videolaryngoskop

(Reinaldo Kazuo Yazaki [2016](#))

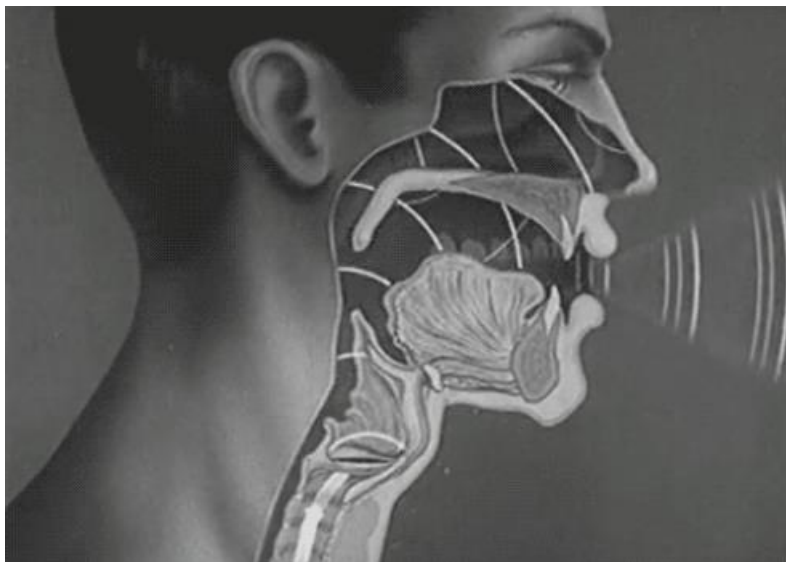
Elektroglotografie: měření hlasivkových pulsů

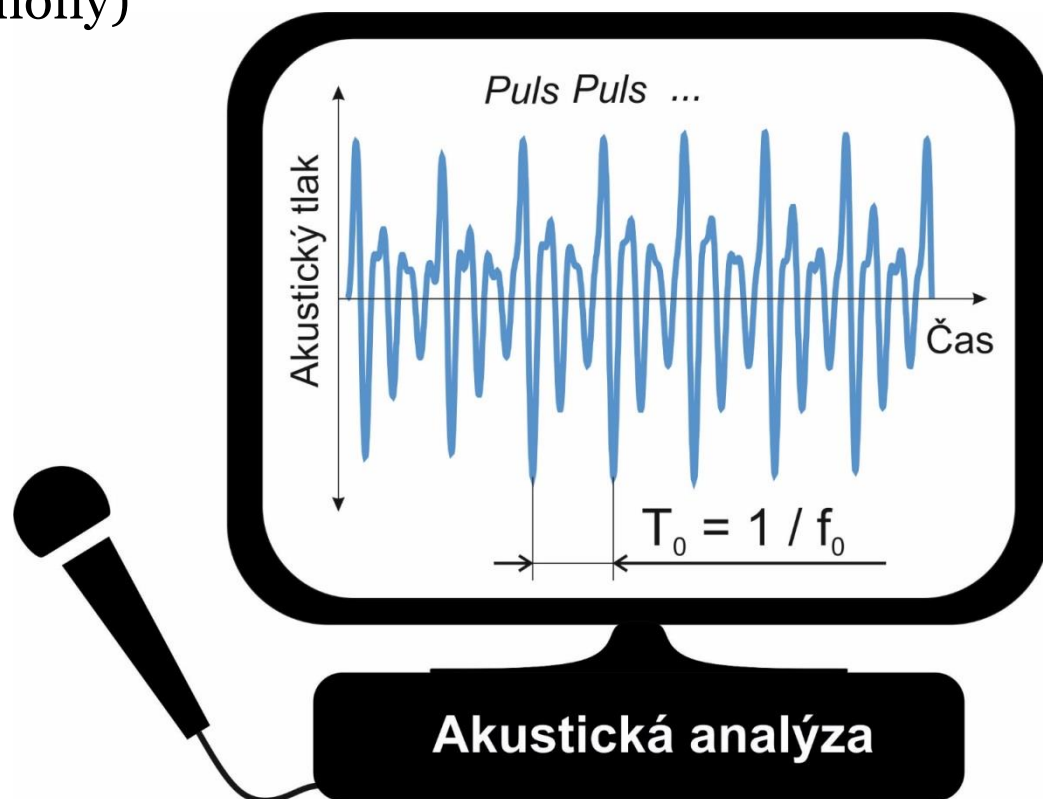
Electroglotograf

Akustická analýza: pulsy rezonují v dutinách

- **objektivní** (nepotřebujeme více hodnotitelů)
- **přesné** (zachytí i mírné změny)
- **automatizovatelné** (neinvazivní, zdarma)
- **vzdálené sledování** (smartphony)

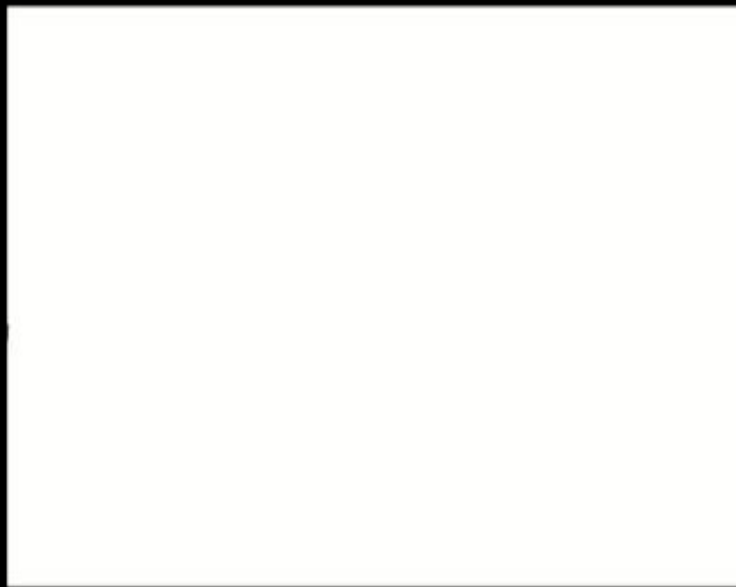

(Encyclopædia Britannica 1933)

Akustická analýza

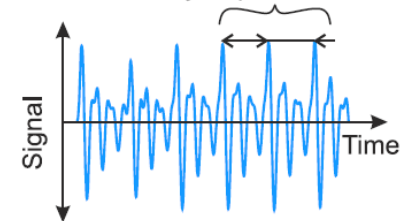
Fonace: metody měření

Ukázky měření:

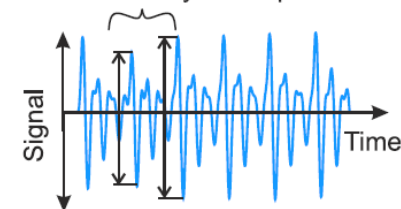
Jitter

Instability of period

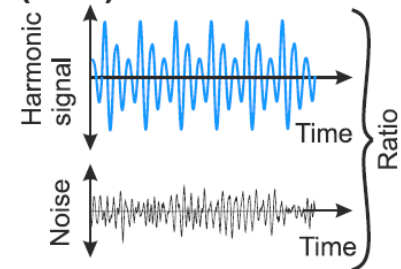
Shimmer

Instability of amplitude

Harmonic-to-noise ratio

(HNR)

Fonace: efekt poruchy bazálních ganglií

Hypokineze

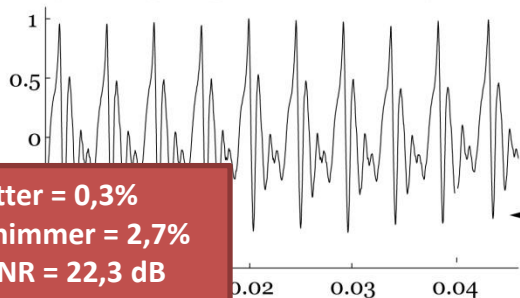
Normální hlas

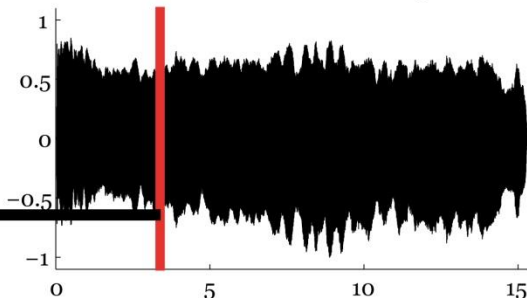
Hyperkineze

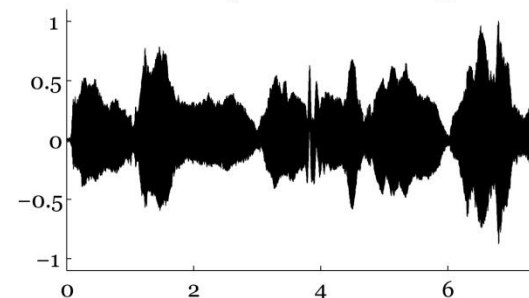
Výběr 10 pitch period u zdravého jedince

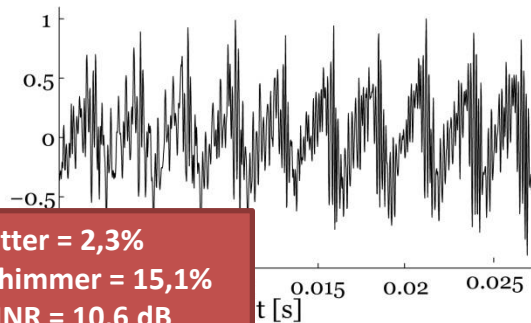
Prodloužená fonace u zdravého jedince

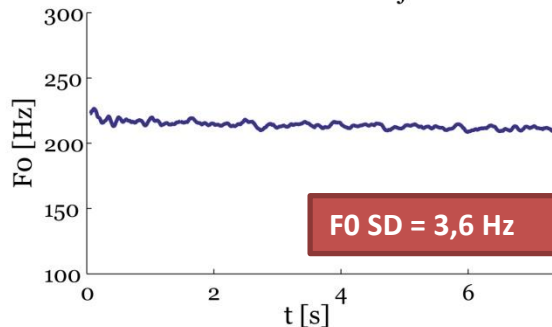
Prodloužená fonace u pacienta s Huntingtonovou nemocí

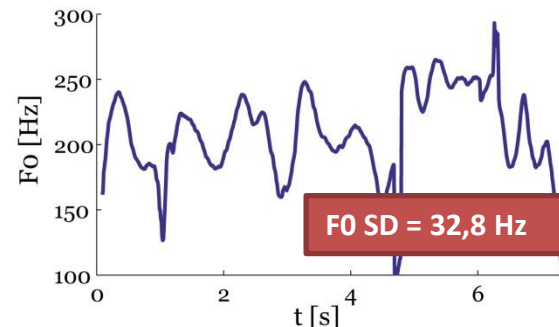
Výběr 10 pitch period u pacienta s Parkinsonovou nemocí

Průběh Fo u zdravého jedince

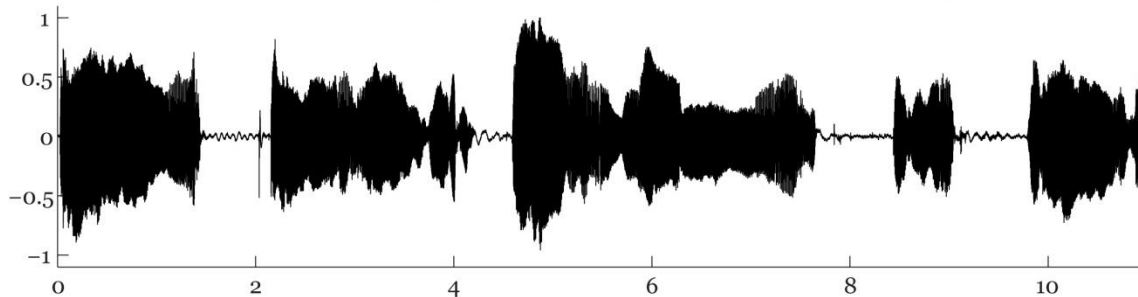

Průběh Fo u pacienta s Huntingtonovou nemocí

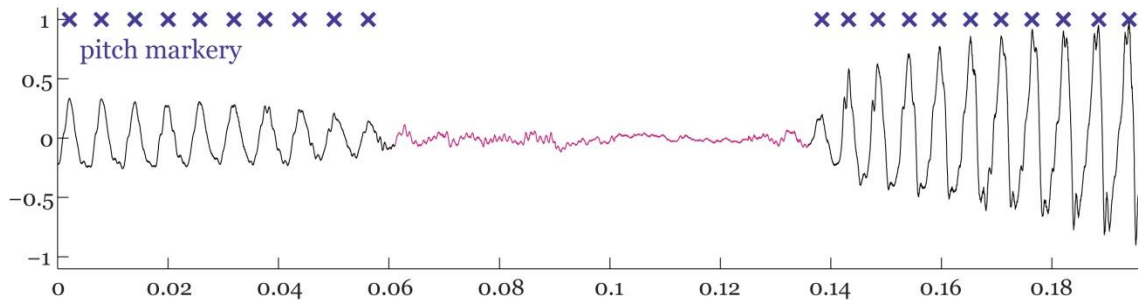

Fonace: hyperkineze

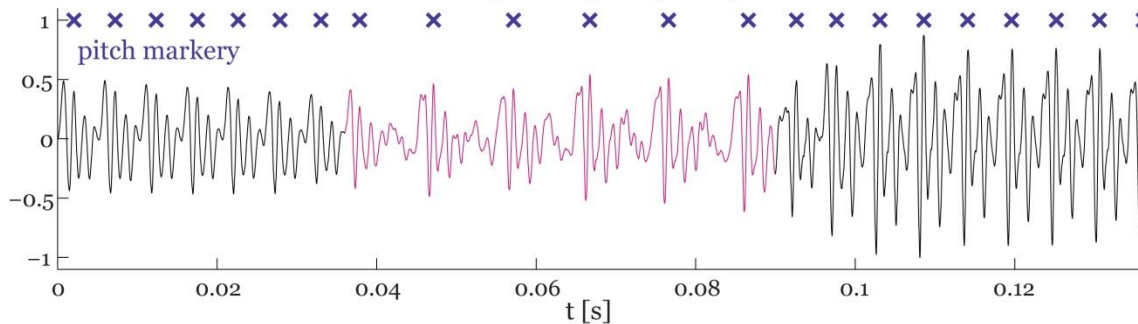
Prodloužená fonace s mnohočetnými vokálními zárazy u pacienta s Huntingtonovou nemocí

Detail vokálního zárazu

Detail poklesu pitch periody

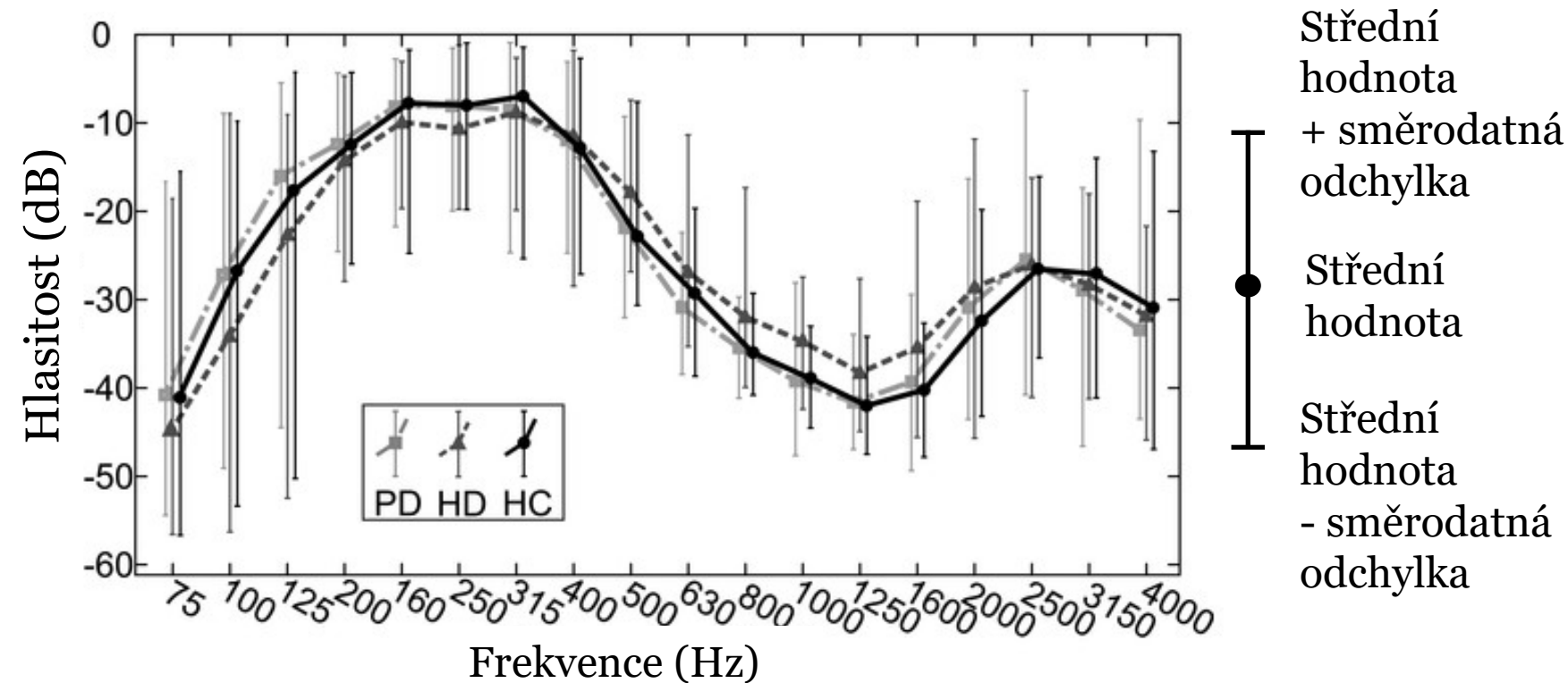

(Rusz 2013)

Rezonance

Rezonance: efekt poruchy bazálních ganglií

PD = Parkinsonova nemoc   **HD** = Huntingtonova nemoc   **HC** = Zdravá skupina

(Novotný 2016)

Diadochokineze: efekt neurodegenerace

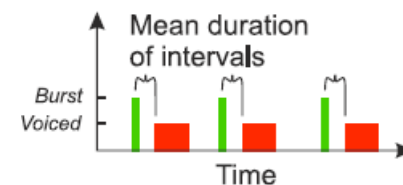
Signál v čase

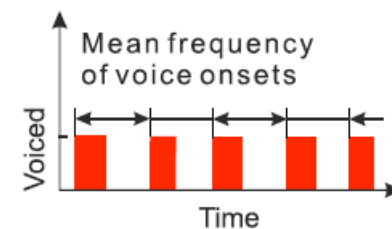
Signál ve frekvenční oblasti

Ukázky měření:

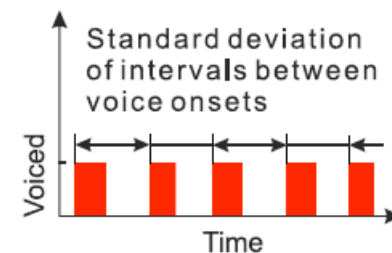
Voice onset time

Diadochokinetic rate

Diadochokinetic regularity

(Novotný 2014)

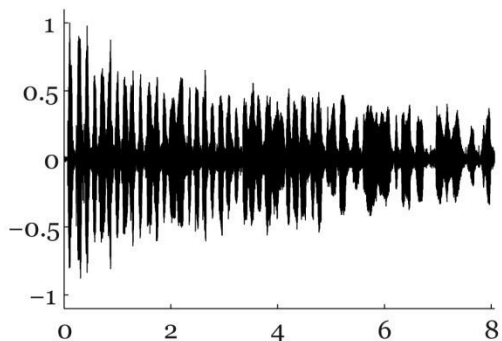

Diadochokineze

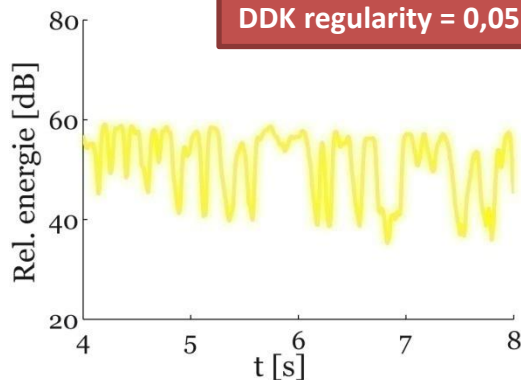
- schopnost rychle měnit polohu artikulačních orgánů
- detekce špiček pomocí obálky signálu
  - DDK rate: počet slabik za sekundu
  - DDK regularity: variace časových rozdílů mezi slabikami

Hypokineze

Parkinsonova nemoc

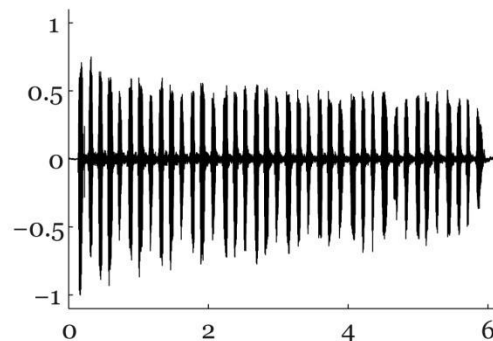

DDK rate = 6,3 sl/s
DDK regularity = 0,05 s

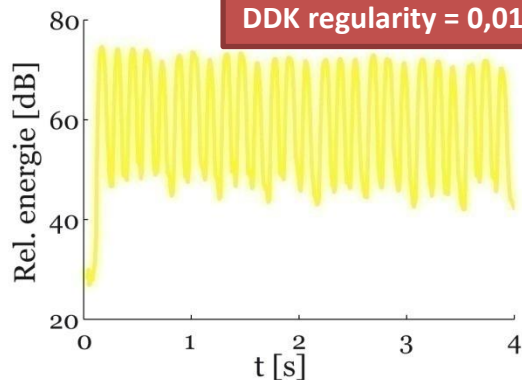

Normální hlas

Zdravá norma

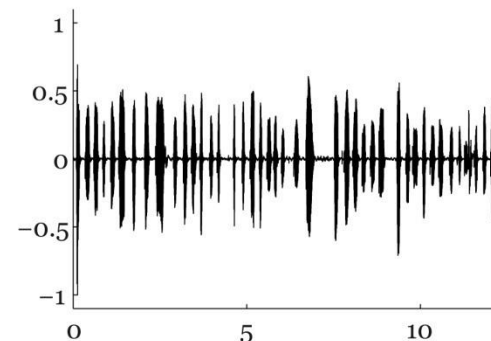

DDK rate = 6,8 sl/s
DDK regularity = 0,01 s

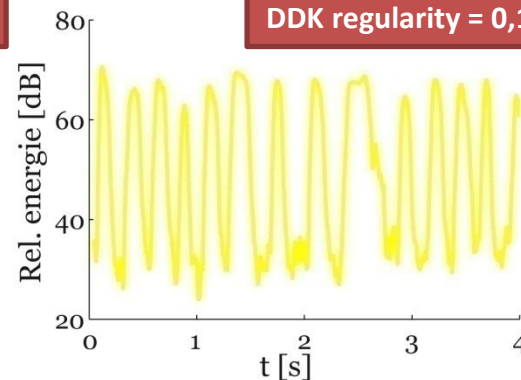

Hyperkineze

Huntingtonova nemoc

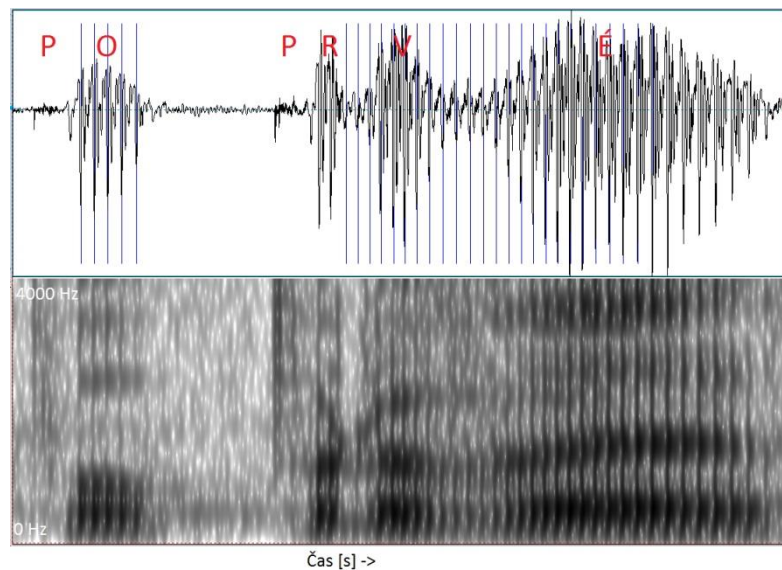
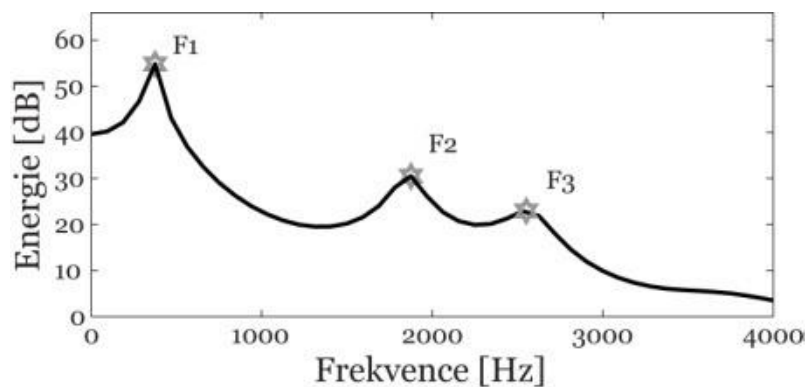

DDK rate = 3,4 sl/s
DDK regularity = 0,11 s

Artiklace: formanty

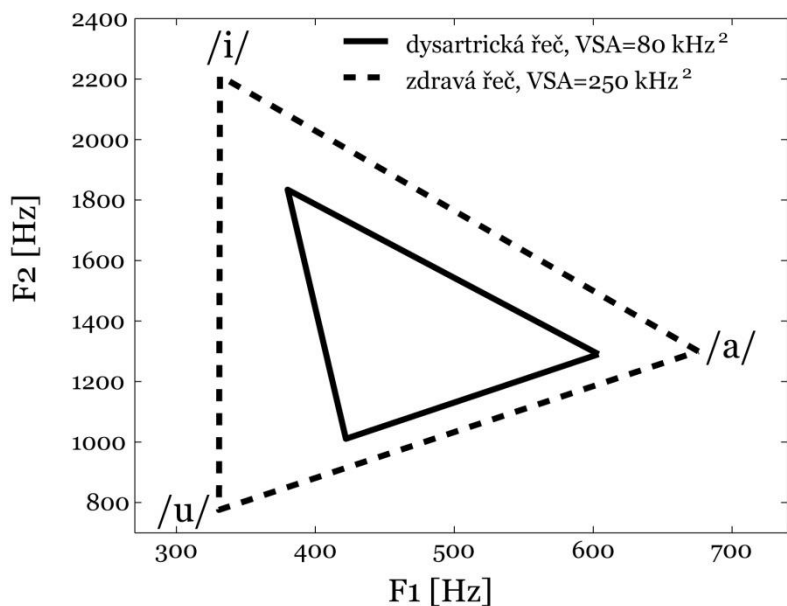
- Základní hlasivková frekvence: 50–400 Hz (muži 50–200Hz, ženy 150–400 Hz)
- Rezonanční frekvence (velikost frekvence závisí na samohlásce a pohlaví):
  - F1: 460 –1100 Hz (pohyb jazyka dopředu/dozadu)
  - F2: 600 –2800 Hz (pohyb jazyka nahoru/dolů)
  - F3: 2400 –3500 Hz (emoce, prosodické rysy)
  - vyšší rezonanční frekvence (F4+): neovlivňují zásadně srozumitelnost řeči, mají nízkou energii a nejsou vždy přítomny
- Neznělé souhlásky: až do 8000 Hz (chovají se jako šum)

Artikulace: metody měření

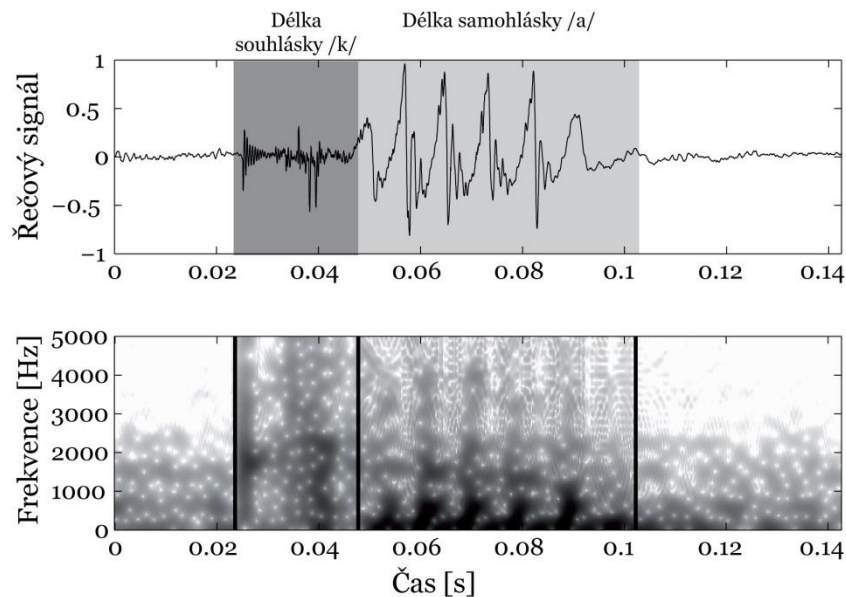
- modifikace pozice jazyka, rtů a dolního patra
- obvykle informace získána ze čtených textů nebo spontánní řeči
- není specifická, je u všech typů dysartrie, dochází k tzv. „articulatory undershoot” samohlásek a souhlásek

Samohlásky: redukování vokalické oblasti (VSA)

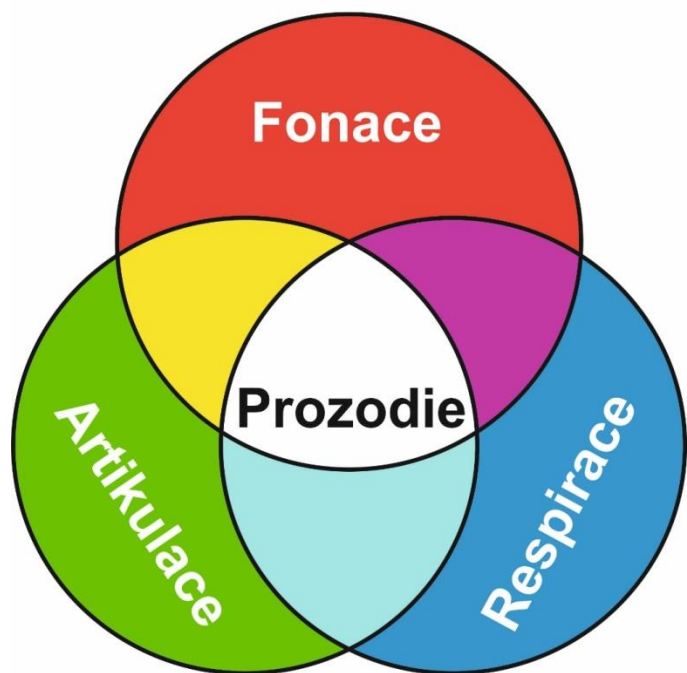

- F1/a/: ↓
- F1/i/: ↑
- F1/u/: ↑
- F2/a/: ↑
- F2/i/: ↓
- F2/u/: ↑

Souhlásky: prodlužování délky trvání

Prozodie: hudební stránka řeči

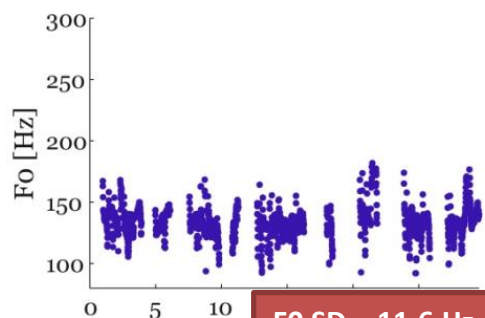
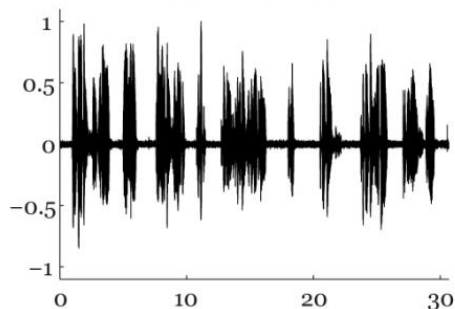

A musical notation diagram illustrating the components of Prosody. It shows four staves labeled A, B, C, and Z. A large blue oval encircles the notes on staves A, B, and C, labeled "Respirace". A red oval encircles the notes on staves B and C, labeled "Fonace". A green oval encircles the notes on staves A, B, and C, labeled "Artikulace". A black oval encircles the notes on staves C and Z, labeled "Hlasitost".

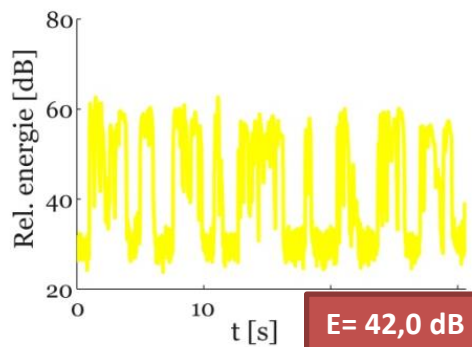
Prozodie: efekt poruchy bazálních ganglií

Hypokineze

Parkinsonova nemoc

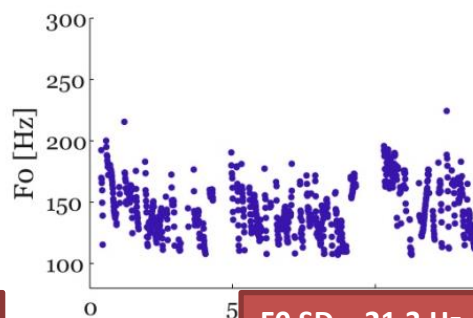
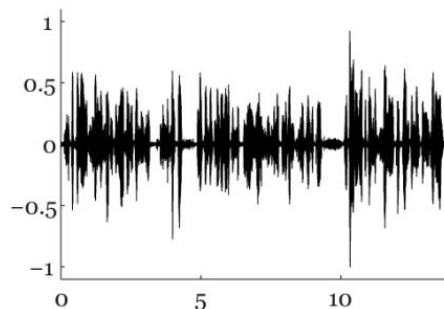
F0 SD = 11,6 Hz

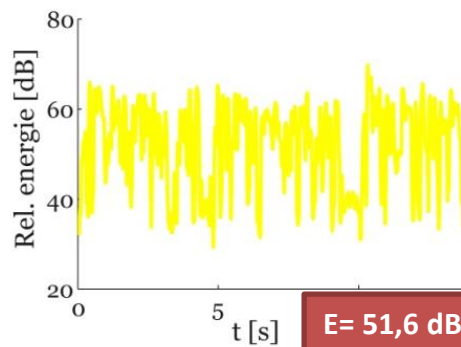
E= 42,0 dB

Normální hlas

Zdravá norma

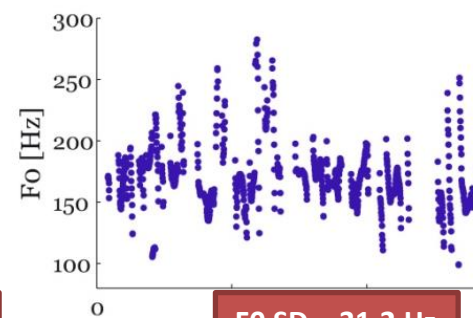
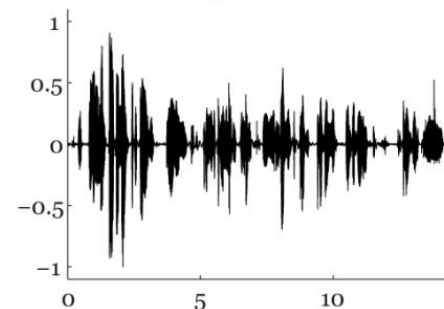
F0 SD = 21,3 Hz

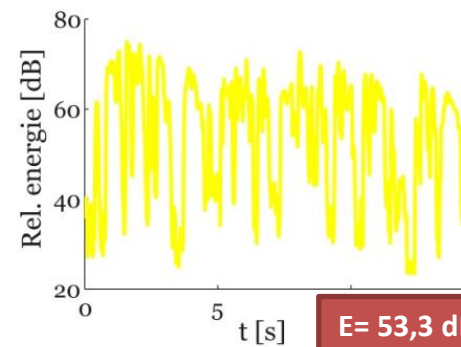
E= 51,6 dB

Hyperkineze

Huntingtonova nemoc

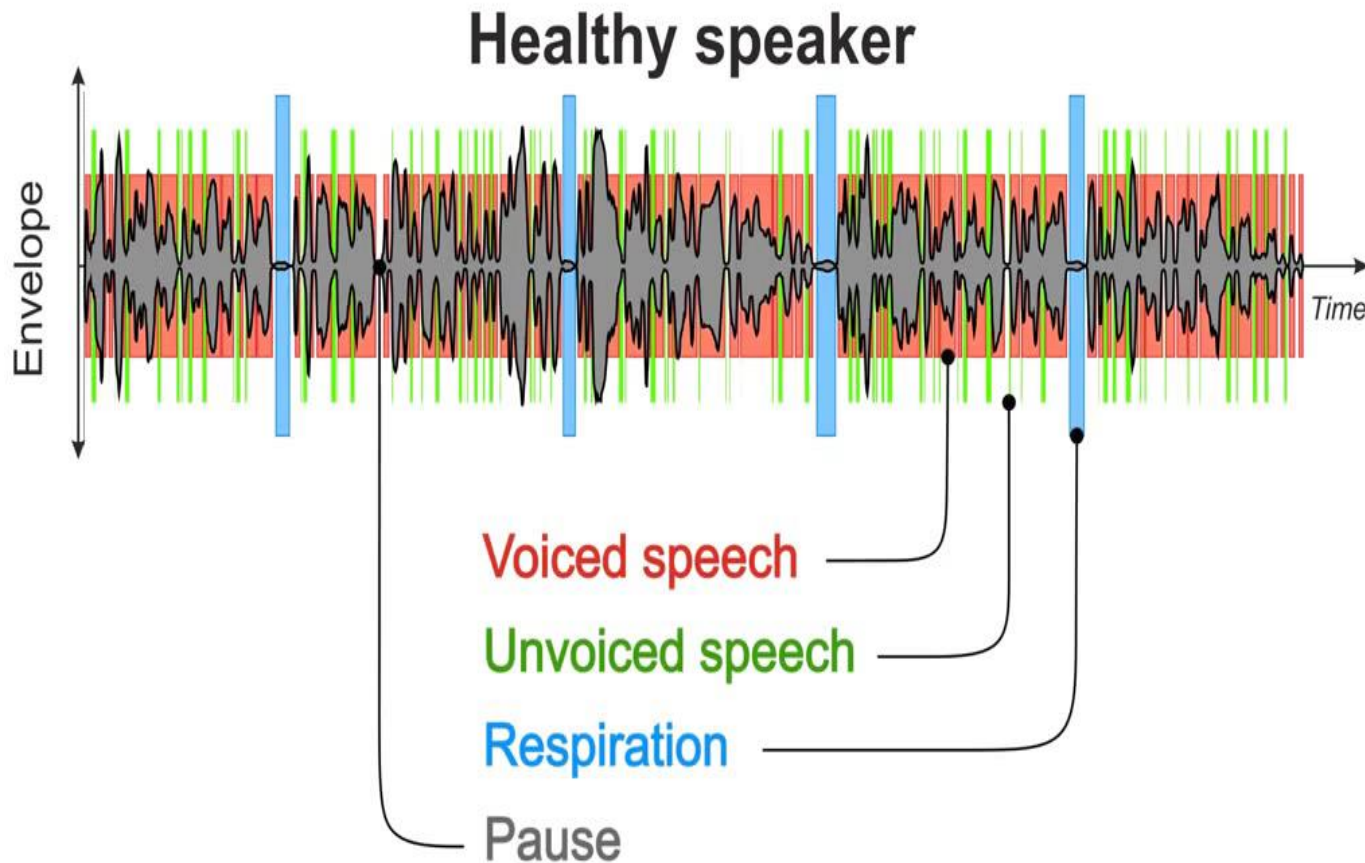

F0 SD = 31,2 Hz

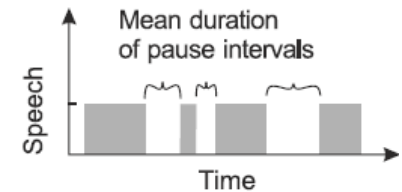
E= 53,3 dB

Časování řeči

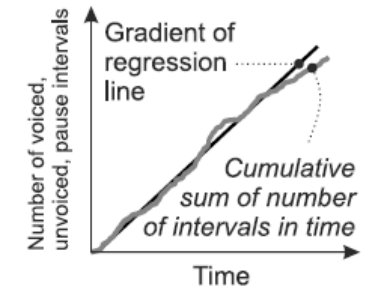

Ukázky měření:

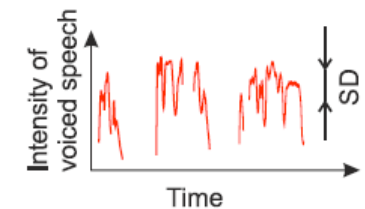
Duration of pause intervals

Rate of speech timing

Standard deviation of speech intensity

(Hlavnička 2017)

Časování řeči: efekty poruchy bazálních ganglií

- **Hyperkinetické syndromy**

- zpomalení rychlosti řeči

- **Hypokinetické syndromy**

- palilálie, koktavost, záseky v řeči (tzv. „freezing of speech“)
- tachyfémie, orální festinace: postupné zrychlování tempa řeči vedoucí k nesrozumitelnosti

analogie k festinaci a freezingu chůze

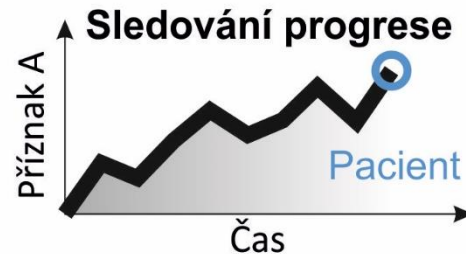
- Řeč velmi dobře odpovídá na vedlejší efekty medikace, může být využita pro sledování a optimalizaci nastavení dávek

Symptomy dysartrie poruchy basálních ganglií: shrnutí

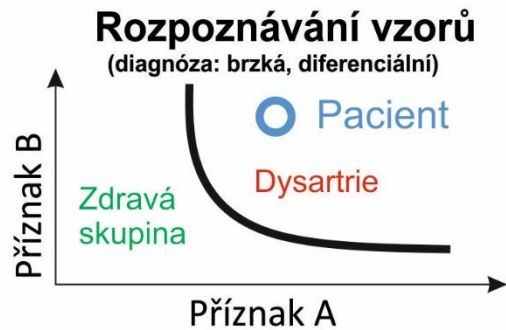
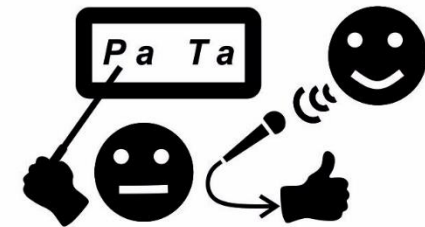
Parkinsonova nemoc	Huntingtonova nemoc
<i>Respirace</i>	
Častější nádechy	Náhlé nucené, hlasité nádechy Snížená dechová kapacita
<i>Fonace</i>	
Chrapot	Kolísání základní hlasivkové frekvence Vokalické zárazy
<i>Diadochokineze</i>	
Tendence ke zrychlování Klesání hlasitosti	Zpomalené tempo Nepravidelný rytmus
<i>Rezonance</i>	
	Hypernazalita
<i>Artikulace</i>	
Špatná artikulace samohlásek a konsonant	Špatná artikulace samohlásek a konsonant
<i>Prozodie</i>	
Hypofonie Monotónie	Nadměrná fluktuace hlasitosti Nadměrná fluktuace základní hlasivkové frekvence
<i>Časování řeči</i>	
Palilálie/koktavost/freezing Orální festinace/tachyfemie Delší pauzy	Pomalá řeč Delší pauzy

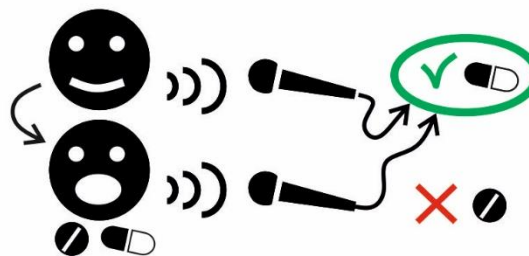
Motivace výzkumu řeči: biomarker neurodegenerativních onemocnění

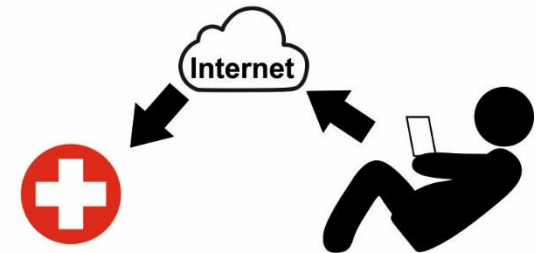
Zpětná vazba řečové terapie

Odpověď na medikaci

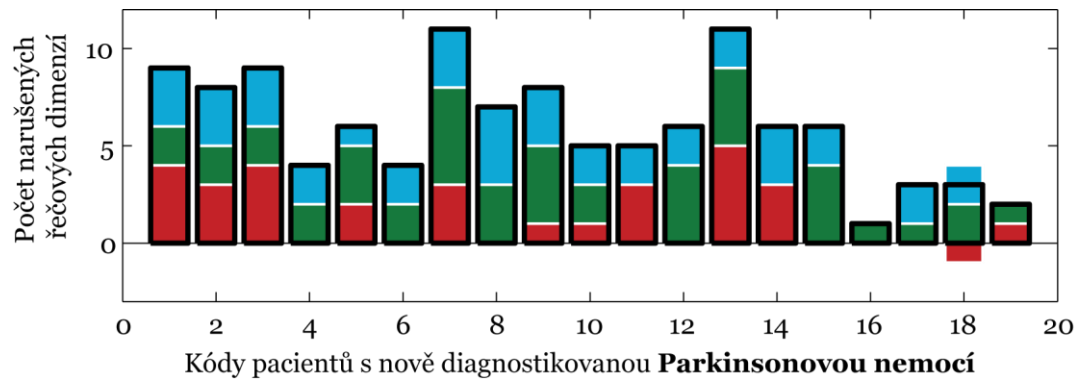
Telemonitoring

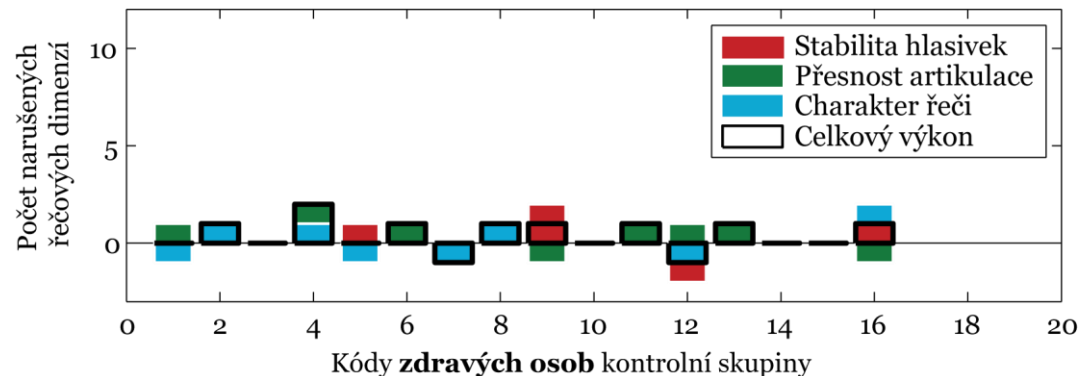
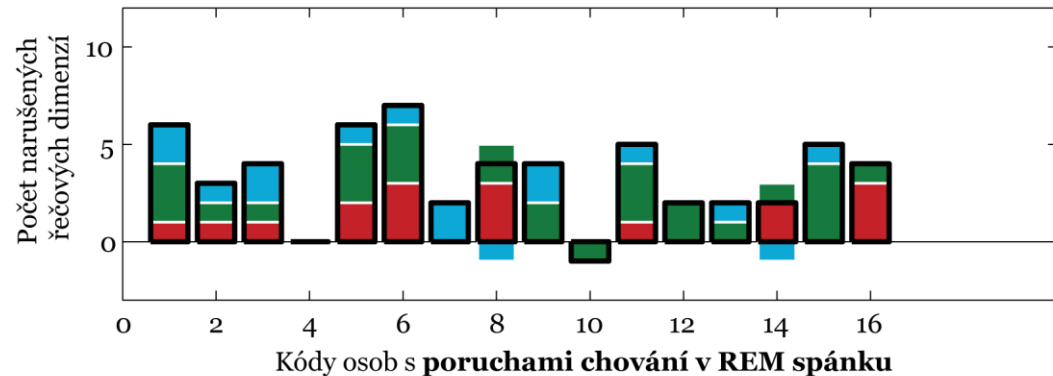
Řeč jako prodromální biomarker Parkinsonovy nemoci?

- Porucha chování v REM spánku (RBD) způsobuje pohyby nebo mluvení jako důsledek chybějící svalové atonie
- Během spánku může pacient s RBD mluvit, křičet, kopat a zranit sám sebe či partnera sdílejícího postel.
- Riziko rozvoje Parkinsonovy nemoci u pacientů s RBD je extrémně vysoké (> 80%)
- Vysoká míra konverze RBD do neurodegenerace nám dává unikátní možnost studovat preklinická stádia Parkinsonovy nemoci

Řeč u RBD a Parkinsonovy nemoci

- Porucha řeči nalezena u 88% pacientů s RBD (96% sensitivita, 79% specifická)

(Rusz 2016)

Děkuji za pozornost

- Čapek, K. (1988). Spisy: Od člověka k člověku I, Československý spisovatel, 230.
- Duffy, J.R. (2013). Motor Speech Disorders: Substrates, Differential Diagnosis and Management, 3rd ed., Mosby, St. Louis.
- Encyclopædia Britannica, Inc. (1933). The Physics of Sound Waves & Acoustics. Web (říjen 2016).
- Hlavnička J, et al. (2017). Automated analysis of connected speech reveals early biomarkers of Parkinson's disease in patients with rapid eye movement sleep behaviour disorder. Sci Rep 2017; 7:12
- Novotný M, et al. (2014) Automatic evaluation of articulatory disorders in Parkinson's disease. IEEE/ACM T Audio Speech Lang Process 2014;22:1366-1378.
- Novotný, M. et al. (2016). Hypernasality associated with basal ganglia dysfunction: evidence from Parkinson's disease and Huntington's disease, PeerJ, 4:e2530.
- Reinaldo Kazuo Yazaki (2016). Messa di voce with the first brazilian FULL HD Laryngoscopy Stroboscopy. Web (říjen 2016):
- Rusz J, et al. (2013). Objective acoustic quantification of phonatory dysfunction in Huntington's disease. Plos One 28: e65881.
- Rusz J, et al. (2016) Quantitative assessment of motor speech abnormalities in idiopathic REM sleep behaviour disorder. Sleep Med 19:141-147.